

BEZPIECZEŃSTWO SUROWCOWE W POLSCE W ZAKRESIE MINERALNYCH SUROWCÓW NIEENERGETYCZNYCH

RAW MATERIALS SECURITY IN POLAND IN THE FIELD OF NON-ENERGY MINERALS

Elżbieta Pietrzyk-Sokulska – Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN, Kraków
Joanna Kulczycka - Akademia Górniczo-Hutnicza, Kraków

W komunikacie z 2008 r. Inicjatywa na rzecz surowców – zaspokajanie naszych kluczowych potrzeb w celu stymulowania wzrostu i tworzenia nowych miejsc pracy [6] Komisja określiła cele i zadania zintegrowanej strategii UE w dziedzinie surowców. Przedstawione działania mają na celu przede wszystkim wprowadzenie rozwiązań umożliwiających zapewnienie równych szans dostępu do surowców w państwach trzecich; wspieraniu stabilnych dostaw surowców ze źródeł europejskich oraz efektywnego gospodarowania zasobami i promowania recyklingu w celu ograniczenia zużycia surowców pierwotnych w UE oraz zmniejszenia względnej zależności od surowców. Dla ich realizacji zatwierdzono Strategiczny Plan Wdrożeniowy Europejskiego Partnerstwa Innowacji w dziedzinie surowców [16]. Przedstawiciele zarówno polskiego rządu jak i przemysłu biorą udział w posiedzeniach grup roboczych odpowiedzialnych za realizację tych działań. Równocześnie w Polsce rola przemysłu mineralnego i jego wpływ na polską gospodarkę jest szeroko omawiana na konferencjach organizowanych przez instytucje naukowe, przemysł i organizacje pozarządowe. W dyskusjach podkreśla się między innymi potrzebę tworzenia spójnych dokumentów dotyczących polskiej strategii w zakresie surowców. W efekcie dokument pt. Założenia do Planu działań na rzecz bezpieczeństwa Polski w zakresie surowców nieenergetycznych [17] został opublikowany przez Ministerstwo Gospodarki w czerwcu 2014 r. W referacie przedstawiono również wyniki i wnioski z dyskusji dotyczącej bezpieczeństwa surowcowego Polski i UE prowadzonych podczas serii konferencji, w których uczestniczyli przedstawiciele rządu, sejmu, europarlamentarzyści, przedstawiciele nauki, przemysłu, organizacji pozarządowych.

Słowa kluczowe: polityka surowcowa, Europejska Inicjatywa Surowcowa, bezpieczeństwo surowcowe

In the 2008 communication “The raw materials initiative — meeting our critical needs for growth and jobs in Europe”, the Commission defined aims and tasks for an integrated strategy for the EU in the field of raw materials. The activities are primarily aimed at introducing solutions to ensure equal opportunities for access to resources in third countries, fostering sustainable supply of raw materials from European sources and resource efficiency and promote recycling to reduce the consumption of primary raw materials in the EU and reduce the relative import dependence. To fulfill this activities the Strategic Implementation Plan (SIP) of the European Innovation Partnership on Raw Materials was approved. Representative both from Polish government and industry participated in the working group for implementation these activities. Also in Poland the role of mineral industry and its impact on Polish economy has been widely discussed on conferences organized by scientific organizations, industries and NGOs. They emphasis among other the need for creation coherent documents concerning Polish raw material strategy. As a result the Assumptions to Plan on the safety action for Polish non-energy raw materials was published by the Ministry of Economy in June 2014. The results and conclusions from series of conferences and discussion among participants representing Polish and EU Parliaments, government, sciences, industries, NGOs, how to ensure the sustainable supply of raw materials for Polish and EU industry are presented in the paper.

Key words: mineral policy, EU Raw Materials Initiative, raw materials security

Wprowadzenie

Surowce mineralne są niezbędnym elementem zrównoważonego rozwoju, a dostęp do nich jest podstawą prawidłowego funkcjonowania nowoczesnego przemysłu. Od 2002 r. na forum UE rozpoczęto dyskusję nad bezpieczeństwem surowcowym i poszukiwaniem kierunków poprawy dostępu do surowców nieenergetycznych. Przedstawione w Komunikacie Komisji

Europejskiej z 2008 r. [6] działania mają wprowadzić przede wszystkim rozwiązania umożliwiające:

- zapewnienie równych szans w dostępie do surowców w państwach trzecich,
- wspieranie stabilnych dostaw surowców ze źródeł europejskich,
- efektywne gospodarowanie zasobami,
- promowanie recyklingu w celu ograniczenia zużycia su-

rowców pierwotnych w UE,

- zmniejszenie względnej zależności od importu.

Poza pozyskiwaniem surowców z różnych źródeł, istotne znaczenie ma również efektywne i oszczędne ich wykorzystanie jako podstawy przyszłego wzrostu gospodarczego i zatrudnienia w Europie [11]. Koordynacja działań na rzecz surowców oraz promowanie innowacji wymagało powołania Europejskiego Partnerstwa Innowacji w dziedzinie surowców (EIP RM) [3] oraz zatwierdzenia *Strategicznego Planu Wdrażania* (23.09.2013 r.) [16] mającego wzmocnić potencjał surowcowy UE. Składa się on z 5 grup:

1. Technologii produkcji surowców ze złóż pierwotnych i wtórnych, obejmującej działania tj. odzysk surowców z odpadów, kompleksowe technologie odzysku metali, przetwórstwo metali ze złóż o niskiej zawartości składnika użytecznego, poszukiwania na dużych głębokościach, w tym podwodne, bezodpadowe górnictwo, „niewidzialna” kopalnia, eksploatacja małych zasobów, itp.
2. Substytucji surowców mineralnych (krytycznych), w tym m.in. pierwiastków ziem rzadkich, indu.
3. Poprawy ram regulacyjnych, bazy wiedzy i infrastruktury dla surowców w Europie, tj. polityki surowcowej UE, planowania przestrzennego, pozwoleń, ocen oddziaływania na środowisko, akceptacji społecznej, raportowania informacji o surowcach.
4. Poprawy ram regulacyjnych w zakresie gospodarki odpadami (zbieranie, recykling) w Europie, np. wprowadzenia pożądanych poziomów odzysku ze zużytego sprzętu elektrycznego dla surowców strategicznych, opracowanie deklaracji środowiskowych dla tego typu surowców w celu monitorowania ich przepływów oraz certyfikatów, wprowadzenie rozszerzonej odpowiedzialności producentów i partnerstwa dla surowców z odpadów.
5. Współpracy międzynarodowej (np. międzynarodowe dialogi strategiczne, współpraca technologiczna, rozmowy handlowe) m.in. w zakresie rozwoju edukacji, technologii recyklingu i określenia ram środowiskowych dla surowców mineralnych pochodzących z recyklingu, nowoczesnych technik wydobycia, opracowania innowacyjnych procesów przerobczych i metalurgicznych, promowania działalności europejskich przedsiębiorstw na rynkach międzynarodowych.

Realizacja bezpieczeństwa surowcowego UE wspierana jest konkretnymi działaniami, np. konkursem na *Węzeł Wiedzy i Innowacji w Surowcach* (KIC), uwzględnieniem problematyki surowców mineralnych w programie Horyzont 2020 (Grupa V Działania na rzecz klimatu, środowiska, efektywnego wykorzystania zasobów surowców), opracowaniem studium na temat 10 innowacyjnych technologii w dziedzinie górnictwa i przetwórstwa surowców w ramach projektu *Ramintech*, programem *Era-min*, itp. W dokumentach UE podkreślono również, iż opracowanie narodowych strategii/polityk dla surowców mineralnych i zapewnienie bezpieczeństwa surowcowego jest dobrą praktyką.

W działaniach UE czynnie od początku uczestniczył Rząd Polski, popierając konieczność wzrostu innowacyjnych rozwiązań zapewniających bezpieczne i stabilne zaopatrzenie w surowce pierwotne i wtórne oraz zapobiegających ich marnotrawieniu, a także promujących odzysk z odpadów (recykling) i substytucję. Dostęp do zasobów surowców powiązany jest nieodłącznie z handlem, i dlatego tworzeniu innowacji musi

towarzyszyć wzmocniona aktywność w zakresie dyplomacji surowcowej [13]. Ministerstwo Gospodarki RP przedstawiło w czerwcu 2014 r. *Założenia do Planu działań na rzecz bezpieczeństwa Polski* w zakresie surowców nieenergetycznych [17], jako koordynator w przygotowaniu spójnego dokumentu w tym zakresie. Ze względu na wieloaspektowość problematyki do współpracy zaproszono także resort Ministerstwa Środowiska, Spraw Zagranicznych oraz Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Problematyka poruszana w Założeniach dotyczy nie tylko pozyskiwania surowców ze źródeł pierwotnych i wtórnych (recyklingu), ale także substytucji surowców, współpracy międzynarodowej i wymiany zagranicznej, a także zaangażowania Polski w działania UE – m.in. w ramach *Europejskiego Partnerstwa Innowacji w dziedzinie surowców* (Założenia do Planu 2014). Przygotowanie jednolitego dokumentu poświęconego problematyce surowców nieenergetycznych pozwoli uporządkować działania gospodarki nimi, tym bardziej, że problematyka dotycząca surowców nieenergetycznych w obowiązujących strategiach rozwoju gospodarczego Polski prezentowana jest fragmentarycznie.

Deklaracja wroclawska

Środowisko naukowe, organizacje pozarządowe, jak i przedstawiciele przemysłu w Polsce wskazywali na konieczność podejmowania skoordynowanych działań na rzecz opracowania dokumentów krajowych i europejskich poświęconych problematyce surowców mineralnych. W tym celu zorganizowano serie konferencji, w których uczestniczyli również przedstawiciele rządu, sejmu, europarlamentarzyści i Komisji Europejskiej. Pierwsza konferencja, zorganizowana z inicjatywy Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN w Krakowie, *Euromines* i Związku Pracodawców Polska Miedź odbyła się w 2011 r. w ramach prezydencji Polski w UE, a dotyczyła *Zrównoważonej produkcji i konsumpcji surowców mineralnych w Europie – integracji aspektów społecznych i racjonalnego zużycia zasobów* [2, 10]. Uczestnicy konferencji skupili się przede wszystkim na zagadnieniach, które powinny być uwzględnione w polityce Państw Członkowskich UE, w zakresie efektywnej gospodarki surowcami mineralnymi. Efektem było wypracowanie tzw. *Deklaracji wrocławskiej*, zawierającej najważniejsze postulaty w tym zakresie [14]:

1. Eksploatacja złóż kopalni dostarcza surowców mineralnych niezbędnych w życiu codziennym, zapewniając zrównoważone i bezpieczne funkcjonowanie społeczności europejskiej. Właściwe zrozumienie znaczenia surowców mineralnych, procesów ich wydobycia i przeróbki powinno być spopularyzowane i wprowadzone do edukacji szkolnej.
2. Dla zapewnienia bezpieczeństwa surowcowego Europy konieczne jest większe zaangażowanie instytucjonalne i finansowe europejskich i lokalnych organizacji w poszukiwanie i rozpoznawanie złóż kopalni.
3. Złóża kopalni są częścią środowiska naturalnego. Aktualnie nie są odpowiednio zabezpieczane przed działaniami uniemożliwiającymi przyszłym pokoleniom ich wykorzystanie. Dlatego w planach zagospodarowania przestrzennego powinien być uwzględniony dostęp do złóż kopalni, jako ważny kierunek zagospodarowania terenu. Wdrożenie mechanizmów regulujących i arbitrażowych ułatwiłoby minimalizację konfliktów między zainteresowanymi stronami.

4. Rekomendujemy stosowanie przyjętej przez ONZ ECE *Międzynarodowej Ramowej Klasyfikacji Zasobów Żłóż Kopalin* (UNFC) jako ujednoczonego sposobu przekazu informacji na temat stanu zasobów.
5. Ochrona środowiska przyrodniczego oraz istniejące plany zagospodarowania przestrzennego ograniczają dostęp do złóż kopalin. Istnieje wiele przykładów korzystnych dla środowiska efektów działalności górniczej; pogórnice obszary mogą stanowić nową wartość środowiska przez tworzenie atrakcyjnych form krajobrazowych i siedlisk dzikiej przyrody oraz wzbogacenie georóżnorodności.
6. Coraz większa liczba przedsiębiorstw wydobywczych w Europie wprowadza strategię Społecznej Odpowiedzialności Biznesu (CSR) w odpowiedzi na różnorodne naciski społeczne, środowiskowe i ekonomiczne. Dialog ze społeczeństwem stał się ważnym elementem ich działalności, jednakże istnieje również odpowiedzialność społeczeństwa za gwarantowanie dostępności do złóż kopalin.
7. Inicjatywa przewodnia *Europa efektywnie korzystająca z zasobów nie powinna być ograniczona do hasła „zmniejszenia zużycia”*, lecz promować postulat „lepszego ich wykorzystania”. Recykling metali i produktów pochodzenia mineralnego będąc częścią „Efektywnego wykorzystywanie zasobów w programie Europa 2020” jest właściwym sposobem racjonalnego wykorzystywania surowców mineralnych, jednakże nie może pokryć całkowitego zapotrzebowania i jest w niektórych przypadkach niemożliwy, np. wapno, cement, nawozy mineralne i niektóre metale krytyczne.
8. Niezbędna jest kontynuacja „działalności dyplomatycznej na rzecz surowców” państw członkowskich i Komisji Europejskiej, tj. ustanowienie wzajemnie korzystnych relacji z innymi krajami posiadającymi znaczny potencjał zasobów kopalin możliwych do pozyskania. Jednakże możliwości poszukiwań geologicznych istotnych i krytycznych kopalin na obszarze państw członkowskich UE również powinny być analizowane i wspierane.
9. Rekomendujemy włączenie w zakres budowania Europejskiego Programu Bezpieczeństwa Energetycznego poszukiwań i potencjalnej eksploatacji gazu łupkowego.
10. Apelujemy do Komisji Europejskiej i państw członkowskich UE o ogłoszenie programu Europejskie Partnerstwo Innowacyjne na najbliższym posiedzeniu Rady Europy. Deklaracja została przekazana wszystkim zainteresowanym racjonalnym wykorzystaniem surowców mineralnych w celu podjęcia stosownych działań. Uczestnicy konferencji wnioskowali także powołanie *Forum Udziałowców Przemysłu Surowcowego*, złożone z przedstawicieli władz państw członkowskich UE oraz Komisji Europejskiej. Jego zadaniem była dyskusja nad problemami dotyczącymi surowców mineralnych o znaczeniu strategicznym.

Bezpieczeństwo surowcowe Polski

W obliczu szybko kurczących się udokumentowanych zasobów surowców mineralnych, niezwykle ważne jest poszukiwanie, rozpoznawanie i dokumentowanie nowych zasobów. Pozwoli to zabezpieczyć dostępność do surowców mineralnych, w tym strategicznych, niezbędnych dla kontynuacji rozwoju kraju, zwłaszcza w obliczu postępującej globalizacji i wzrastającej konkurencyjności. Dostępność do surowców mineralnych i

możliwości ich pozyskania dotyczą poszczególnych krajów lub regionów. W Polsce brak jest listy takich surowców, chociaż w literaturze pojawiło się kilka propozycji w tym zakresie [1, 17]. Natomiast na forum UE jednym z pierwszych zadań podjętych w ramach wypracowywania podwalin wspólnej polityki surowcowej UE była kompleksowa ocena potencjału surowcowego krajów UE oraz identyfikacja tzw. surowców krytycznych, niezbędnych dla jej harmonijnego i zrównoważonego rozwoju gospodarczego oraz postępu technologicznego. Termin minerały/surowce krytyczne dotyczy kopalin/surowców narażonych na ryzyko zachwiania lub przerwania płynności podaży i dostaw, dla których deficyt ten może mieć poważne skutki ekonomiczne dla całej gospodarki. W 2010 r. opracowano pierwszą listę zawierającą 14 surowców krytycznych [4], którą uaktualniono w roku 2014 poszerzając ją o dalszych 6 surowców [5], których brak wstrzymuje rozwój nowoczesnych, innowacyjnych gałęzi przemysłu, a ponadto charakteryzują się one niskim poziomem recyklingu i substytucji.

Problematyka *Bezpieczeństwa surowcowego Polski* była przedmiotem dyskusji prowadzonej podczas konferencji o takim tytule [8], która została zorganizowana w październiku 2013 r. przez Polską Platformę Technologiczną Surowców Mineralnych we Wrocławiu oraz PIG-PIB konferencję w Warszawie. Jej celem była wymiana poglądów w zakresie polityki surowcowej, a zwłaszcza dostępności do złóż surowców metalicznych, chemicznych i skalnych oraz innych surowców przemysłowych. Najczęściej przewijającym się w dyskusji tematem, była m.in. konieczność ochrony złóż przed zniszczeniem w wyniku np. niewłaściwej polityki zagospodarowania przestrzennego, tak na poziomie krajowym, jak i regionalnym. Zwrócono także uwagę, na bezwład i uśpienie branży wydobywczej, która nie postuluje w odpowiednim czasie zarezerwowania cennych zasobów surowców mineralnych przed ich np. zabudową lub innym zagospodarowaniem. W ten sposób wiele niewykorzystanych dotychczas złóż bezpowrotnie przepadło. Uczestnicy konferencji poświęcili także wiele uwagi nieczytelnym ramom prawnym dla stworzonych dokumentów rządowych. Wiele wątpliwości budził też podział zadań i kompetencji pomiędzy resortami, które powinny współdziałać przy tworzeniu strategii działań w zakresie surowców mineralnych. Podkreślono również gotowość środowiska naukowego i przemysłu wydobywczego do wspomagania prac Rządu RP dotyczących zabezpieczenia dostępu do surowców mineralnych, co jest gwarancją ich dostępności teraz i w przyszłości.

Przedstawiciel Ministerstwa Gospodarki poinformował zebranych o opracowywanym przy współpracy z odpowiedzianymi ministerstwami spójnym dokumencie pt. *Założenia do planu działań na rzecz bezpieczeństwa Polski w zakresie surowców nieenergetycznych* [17]. Ma on być podstawą do stworzenia kluczowego dokumentu prezentującego konkretny plan działań w zakresie gospodarki surowcami mineralnymi. W okresie letnim 2014 r. poddano go konsultacjom społecznym, aby wykorzystać wskazówki i postulaty do końcowego opracowania w 2015 r. *Planu działań na rzecz bezpieczeństwa Polski w zakresie surowców nieenergetycznych*. Dokument ten ma uporządkować działania w zakresie surowców nieenergetycznych, zapewniających bezpieczeństwo dla rozwoju polskiej gospodarki. Jest to tym bardziej istotne, że wzrasta szybko zapotrzebowanie na nie, a kurczą się ich rozpoznane zasoby. Opracowywany *Plan* ma wskazać racjonalny sposób pozyskiwania i wykorzystania surowców nieenergetycznych,

dzięki stosowaniu nowoczesnych technologii wydobycia i przetwarzania, a także rozwojowi recyklingu i szerszego wykorzystania substytucji.

Daniny publiczne w przemyśle wydobywczym w Polsce i na świecie

Przemysł wydobywczy na świecie i w Polsce obarczony jest różnymi podatkami i obciążeniami. W polskim, obowiązującym prawie są to m.in. opłaty za korzystanie ze środowiska, opłaty eksploatacyjne, od nieruchomości itp., które często dublują się, zwiększając koszty przedsiębiorstw wydobywczych. Jest to czasami powodem likwidowania zakładów wydobywczych, jeszcze przed wyczerpaniem się zasobów kopalin. Ponadto wyczerpywanie udokumentowanych zasobów, a także konieczność poszukiwania surowców na coraz większych głębokościach lub przy stosowaniu coraz bardziej nowoczesnych technologii ich wydobycia i przetwarzania powoduje znaczny wzrost kosztów inwestycji wydobywczych.

W związku z powyższym z inicjatywy Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi PAN, Forum Przemysłu Wydobywczego Pracodawców RP oraz Związku Pracodawców Polska Miedź i Polskiej Platformy Technologicznej Surowców Mineralnych zorganizowano 7 kwietnia 2014 r. w Warszawie seminarium pt. *Daniny publiczne w przemyśle wydobywczym w Polsce i na świecie* [9]. W efekcie debaty przedstawiciele różnych sektorów przemysłu wydobywczego sformułowano następujące wnioski i konkluzje:

1. Daniny ponoszone przez przemysł wydobywczy kierowane są do NFOŚiGW, budżetów gmin i państwa i są regulowane w zbyt wielkiej ilości różnych ustaw. Powinny być uregulowane w jednej ustawie dotyczące tej branży – w Prawie geologicznym i górniczym.
2. Wiele z danin jest ponoszonych z tego samego tytułu wielokrotnie, np. podatek od wydobycia niektórych kopalin i opłata za użytkowanie górnicze. Brak jest korelacji w nakładanych daninach.
3. Brak spójnej, stabilnej i międzyresortowej polityki fiskalnej skutkuje wieloma postępowaniami podatkowymi wobec podmiotów górniczych.
4. Efektywna wielkość łącznych obciążeń podatkowych w Polsce sięga 75% i jest znacznie wyższa niż w innych krajach.
5. System danin wpływa negatywnie na racjonalną gospodarkę złożem. Brak promocji nowych inwestycji – brak systemu prorozwojowego.
6. Pojawiają się nowe projekty obciążeń (w tym rozszerzenia zakresu istniejących dla branży górniczej) w szczególności związane z ochroną środowiska, jak i podatkami od środków trwałych i nieruchomości (np. podziemnych wyrobisk górniczych), co stwarza zagrożenie dla racjonalnej gospodarki złożem; może to powodować rezygnację z eksploatacji złóż, z których wydobycie kopaliny jest kapitałochłonne i w związku z tym bezpowrotną utratę części lub całości ich zasobów; wysokość strat z tego tytułu może być wielokrotnie większa od zysków z danin.
7. Daniny ponoszone są już na etapie poszukiwania i rozpoznawania złóż, które są bezdochodową działalnością kapitałochłonną; brak jest instrumentów wspierających taką działalność w postaci ulg lub nawet funduszy pomocowych.
8. Niektóre z danin mogą wpływać na pogorszenie warunków działalności zakładu górniczego, w szczególności podatek od wyrobisk może stwarzać ograniczenia w ich wykonywaniu i utrzymaniu i przez to stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa pracy.
9. Niektóre z przedsiębiorstw górniczych w końcowej fazie działania mogą być nierentowne przy obecnym poziomie obciążeń, ale ze względu na utrzymanie miejsc pracy powinny mieć specjalne ulgi lub nawet dofinansowanie na zakończenie działalności i pełne wydobycie udokumentowanych zasobów.
10. Polityka podatkowa jest elementem polityki gospodarczej państwa, a w szczególności zapewnienia jego bezpieczeństwa surowcowego; brak dotychczas jednolitej takiej polityki (strategii) stwarza zagrożenia dla tego bezpieczeństwa; niezbędne jest stworzenie warunków dla stabilnego wykorzystania krajowej bazy surowcowej – prowadzenia prac poszukiwawczych i rozpoznawczych oraz zagospodarowania złóż, zapewnienia zdolności inwestycyjnej podmiotów dokonujących kapitałochłonne i czasochłonne inwestycje górnicze (np. budowa szybu wydobywczego to koszt nawet do 2 mld zł i 8 lat prac, wykonanie otworu poszukiwawczego za gazem łupkowym do 40 mln zł).
11. Niezbędne jest opracowanie strategii (polityki) surowcowej Polski, w której będą określone priorytetowe zadania w zakresie racjonalnego wykorzystania krajowej bazy surowcowej oraz działania poszczególnych branż górniczych; na tej podstawie mogą być sformułowane zasady obciążania branży wydobywczej podatkami i daninami.

Seminarium to zapoczątkowało cykl jeszcze trzech seminariów, zakończonych jednodniową konferencją podsumowującą. W ich trakcie omawiano różne problemy, z którymi borykają się przedsiębiorstwa wydobywcze w kraju i próbowano znaleźć dla nich konkretne rozwiązania.

Polityka surowcowa Polski

W Polsce przemysł wydobywczy wciąż postrzegany jest przez społeczeństwo tylko pod kątem przekształceń środowiska. Nie dostrzega się, że przekształcenia środowiska mają charakter przemijający, w odróżnieniu np. od inwestycji drogowych, handlowych, mieszkaniowych. Przedsiębiorcy górniczy, w związku z zaostrzającymi się przepisami dotyczącymi ochrony środowiska rekultywują i zagospodarowują tereny po zakończeniu działalności wydobywczej, które stanowią bardzo często obszary środowiskowo i gospodarczo atrakcyjne. Patrząc na branżę wydobywczą nie bierze się pod uwagę jej znaczenia m.in. w tworzeniu nowych miejsc pracy, nie tylko w jego obrębie, ale również w usługach okołogórniczych i to w długim przedziale czasu. Nie pamięta się o wnoszonych przez przemysł wysokich opłatach do budżetów samorządów lokalnych (oraz państwowych), które ułatwiają rozwój regionów oraz mają wpływ na poprawę sytuacji ekonomicznej ich mieszkańców. Regiony górnicze są atrakcyjne dla inwestorów, którzy zwiększają potencjał infrastruktury mieszkaniowej, kulturowej i rekreacyjnej. Ponadto w regionach górniczych obserwowany jest wzrost aktywizacji społeczności lokalnej, możliwość stałego doskonalenia zawodowego, a także zatrzymanie migracji młodych ludzi w poszukiwaniu pracy (mają ją na miejscu).

Tymczasem, Polska nie ma odrębnego dokumentu poświęconego gospodarce surowcami mineralnymi, zwłaszcza

nieenergetycznymi, który wskazywałby priorytety ich wykorzystania. Jednocześnie identyfikowałby on istniejące i przyszłe szanse i zagrożenia dla funkcjonowania przemysłu wydobywczego i rynku surowców mineralnych. W ostatnich latach na świecie obserwuje się narastanie nacjonalizmu surowcowego, wzrost kosztów dostępu do surowców mineralnych, wydłużenie czasu realizacji nowoczesnych inwestycji górniczych, znaczne wahania cen surowców na rynkach światowych oraz protesty społeczności lokalnej pomimo zaostrzających się wymagań środowiskowych. Przed opracowaniem polityki, zwłaszcza dla surowców nieenergetycznych, konieczna jest identyfikacja popytu gospodarki krajowej na surowce mineralne, ale w perspektywie 20-30 lat, uwzględniająca potrzeby i kierunki rozwoju innowacyjnych gałęzi przemysłu. Znaczenie surowców naturalnych i recyklingu w rozwoju gospodarczym kraju dostrzeżono w dokumencie *Krajowa Inteligentna Specjalizacja*, będącego integralną częścią przyjętego w dniu 8 kwietnia 2014 r. przez Radę Ministrów *Programu Rozwoju Przedsiębiorstw do 2020 r.* [15].

Dyskusję dotyczącą zakresu i kształtu jednolitego dokumentu poświęconego polityce surowcowej Polski, z uwzględnieniem bezpieczeństwa surowcowego kraju prowadzono w dniu 26 maja 2014 r. w Warszawie, na seminarium organizowanych przez IGSMiE PAN, Polską Platformę Technologiczną Surowców Mineralnych, Pracodawców RP i Związek Pracowników Polska Miedź pt. *Strategia surowcowa Polski*. Postulowano, iż dokument powinien zawierać zidentyfikowane cele i kierunki pozyskiwania surowców mineralnych, tak ze źródeł naturalnych, jak i wtórnych, cele strategii powinny być jasno sprecyzowane na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, powinna być też prowadzona stała i rzetelna informacja społeczeństwa o roli surowców mineralnych w życiu codziennym i jako bazy dalszego zrównoważonego rozwoju Polski. W ramach dyskusji sformułowano następujące wnioski:

1. Konieczna jest ochrona interesu i bezpieczeństwa państwa w zakresie zapewnienia stabilnego pokrycia zapotrzebowania na surowce mineralne, stworzenia odpowiednich regulacji prawnych w tym zakresie oraz prowadzenia aktywnych działań na rzecz promocji polskiej przedsiębiorczości na międzynarodowych rynkach surowców mineralnych (misje gospodarcze).
2. Niezbędne i pilne jest opracowanie jednolitego dokumentu poświęconego kierunkom pozyskiwania surowców mineralnych w Polsce. Do tego celu powinien zostać powołany zespół osób kompetentnych w tym zakresie, składający się z przedstawicieli nauki, przemysłu, służby geologicznej, administracji centralnej i samorządowej oraz organizacji pozarządowych. Działania te powinny być skoordynowane z pracami podejmowanymi przez Ministerstwo Gospodarki oraz inne instytucje i zespoły zajmujące się tą tematyką.
3. Powinien zostać opracowany dokument w formie „Planu działań dla surowców”. W Polsce od czasu wprowadzenia gospodarki wolnorynkowej nie opracowano jednolitej strategii surowcowej. Obecnie istniejące zintegrowane strategie rozwoju kraju, jak i koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju uwzględniają problematykę surowcową w sposób marginalny. Założenia oraz zapisy zawarte w dokumencie powinny być zgodne z normami prawnymi wyrażonymi w przepisach Unii Europejskiej przy uwzględnieniu specyfiki polskich uwarunkowań.
4. Postulowane opracowanie „Planu działań dla surowców” powinno uwzględniać problematykę pozyskiwania i wy-

korzystywania surowców ze źródeł krajowych i zagranicznych, zarówno naturalnych, jak i wtórnych (z recyklingu) z uwzględnieniem możliwości ich substytucji. Istotne jest również zidentyfikowanie (na poziomie ogólnokrajowym oraz lokalnym) surowców mineralnych krytycznych dla dalszego rozwoju nowoczesnej i innowacyjnej gospodarki Polski.

5. Należy zwrócić uwagę na konieczność wykorzystania istniejącej bazy surowców wtórnych (złoża antropogeniczne, odpady, np. zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny) i poszukiwania nowych technologii pozyskiwania z nich surowców i wytworzenia produktów na terenie kraju. Istnieje potrzeba dostosowania przepisów prawnych do potrzeb takiej działalności.
6. Niezbędna jest szeroka i rzetelna informacja dla społeczeństwa o potrzebach i znaczeniu surowców mineralnych dla gospodarki krajowej, zrównoważonego rozwoju, podnoszenia standardów życia oraz rzeczywistym oddziaływaniu eksploatacji złóż kopaliny na środowisko.
7. Niezbędna jest dalsza wymiana poglądów w zakresie problematyki surowcowej w szerokim gronie zainteresowanych, dlatego organizatorzy seminarium planują konferencję w dniu 19 listopada w Pałacu Staszica w Warszawie pt. *Górnictwo jako branża strategiczna – bariery i szanse rozwoju w gospodarce globalnej*.

Współpraca dużych przedsiębiorstw górniczych z sektorem małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) a wpływ na zrównoważony rozwój regionów górniczych

W sekcji górnictwo i kopalnictwo w Polsce (30.06.2014 r. GUS) funkcjonuje łącznie 4523 podmiotów, w tym 2 przedsiębiorstwa państwowe, 2232 spółki i 2252 osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Są to przede wszystkim przedsiębiorstwa mikro zatrudniające do 9 osób – 3932, a także małe – 432, średnie (50-249) - 125. Zaledwie 31 podmiotów jest zarejestrowanych jako duże i dodatkowo 12 jako bardzo duże (zatrudniające powyżej 1000 osób). Podmioty te tworzą miejsca pracy, a także przyczyniają się do rozwoju w regionie, jednak napotykają wiele barier utrudniających współpracę, szczególnie w obszarze duże i małe przedsiębiorstwa. Korzyści i zagrożenia dotyczące takiej współpracy były przedmiotem obrad w dniu 24 września 2014 r. podczas seminarium pt. *Wpływ współpracy gospodarczej dużych przedsiębiorców górniczych z sektorem MŚP na zrównoważony rozwój regionów górniczych*, zorganizowanej w ramach jednej Sesji Panelowej IV Europejskiego Kongresu MŚP w Katowicach. Stwierdzono, że dzięki współpracy MŚP i dużych podmiotów gospodarka i społeczeństwo osiąga wiele korzyści m.in. w postaci:

1. Efektu produkcyjnego – produktywność nakładów kapitałowych (kapitał/wartość produkcji nowo wytworzonej) dla MŚP kształtuje się najniżej, natomiast dla dużych firm najwyżej.
2. Efektu zatrudnienia – MŚP stosują na ogół technologie bardziej pracochłonne niż duże firmy; kapitał niezbędny do utworzenia jednego miejsca pracy w MŚP jest mniejszy, zaletą zatrudnienia w okresie recesji w MŚP jest elastyczność działań, a co za tym idzie racjonalność i efektywność zatrudnienia.
3. Efektu postępu technicznego – MŚP pełnią ważną funkcję w procesie upowszechniania nowych procesów zarządza-

nia, technologii, postępu technicznego; są skuteczne w zastosowaniu wyników badań, i co jest z tym ściśle związane – w sferze innowacji produktowych.

4. Efektu regionalnej decentralizacji – MŚP jako bardziej elastyczne w wyborze lokalizacji mogą wspierać rozwój mniejszych miejscowości, terenów o mniejszym potencjale gospodarczym, co w przyszłości powinno doprowadzić do wyrównywania poziomu gospodarczego takich regionów oraz poziomu życia społeczeństw.
5. Efektu mobilizacji kapitałów – MŚP mobilizują oszczędności krewnych, przyjaciół do celów produkcyjnych. W sposób racjonalny angażują do gospodarki kapitały, które bez istnienia tych przedsiębiorstw pozostałyby produkcyjnie niewykorzystane.

Ustalono także, że korzyści ze współpracy dużych przedsiębiorstw z małymi w regionach górniczych stwarzają:

1. Możliwość obniżania kosztów prowadzenia działalności ze względu na outsourcing wybranych funkcji i procesów do sektora MŚP, np. poprzez niższe koszty pracy, uproszczenie struktury i procedur w dużych firmach, zmniejszenie liczby problemów operacyjnych, poprawę struktury bilansu dużych firm (brak konieczności utrzymywania niektórych środków trwałych; np. ośrodków zdrowia, taboru samochodowego).
2. Mobilność i szybkie dostosowanie do potrzeb rynku (zapewnienie usług i produktów).
3. Dostarczenie usług i produktów wysoko wyspecjalizowanych i innowacyjnych, np. powstawanie MŚP o wysokiej specjalizacji dostosowane do zapotrzebowania dużych podmiotów branży wydobywczej i okołogórniczej.
4. Ograniczenie ryzyka ekonomicznego przy wprowadzaniu innowacyjnych rozwiązań.
5. Wzrost elastyczności dużych firm dzięki podzlecaniu zadań MŚP.
6. Możliwość świadczenia kompleksowych usług przez współpracujące grupy MŚP.

Natomiast korzyści współpracy sektora MŚP z dużymi przedsiębiorstwami w regionach górniczych to:

1. Stosunkowo wysoka wypłacalność dużych podmiotów (jednak niezbędne etapowanie prac ze względu na utrzymanie płynności finansowej w MŚP).
2. Tworzenie długotrwałego popytu na specjalistyczne i innowacyjne usługi i produkty.
3. Możliwość umiędzynarodowienia działalności MŚP.
4. Benchmarking (możliwość uczenia się od najlepszych, liderów rynkowych).
5. Możliwość pozyskania pracy poprzez outsourcing funkcji czy nawet całych procesów.
6. Dostęp do nowych technologii, którymi dysponują duże firmy.
7. Dostęp do dużych rynków zbytu, w tym międzynarodowych (za pośrednictwem dużych firm, np. obsługa ich filii zagranicznych).
8. Dostęp do wiedzy (systemów zarządzania, organizacji pracy, motywowania pracowników), wzrost wiarygodności z punktu widzenia banków (duża firma zapewnia stosunkowo pewny rynek zbytu).
9. Wzrost wiarygodności wobec dostawców i kooperantów – współpraca z dużą firmą zapewnia w pewnym stopniu stabilność działania przedsiębiorcom z sektora MŚP.
10. Zmniejszenie zagrożenia upadłości (duże firmy są wy-

placalne, dzięki czemu zapewniają stabilność i płynność finansową dla MŚP) – generalnie stopień bankructw MŚP jest bardzo wysoki (50% funkcjonuje krócej niż jeden rok, a 75% zaprzestaje działalność w ciągu pierwszych trzech lat od jej podjęcia).

11. Dostęp do wyników badań rynkowych realizowanych przez duże podmioty.
12. Możliwość opatentowania swoich wynalazków i nowości oraz wdrożenia przemysłowego (duże firmy zapewniają finansowanie).
13. Możliwość pozyskania kapitału (duże firmy mogą występować jako *venture capital*).
14. Duże firmy (liderzy) wyznaczają trendy rynkowe i dalszego rozwoju dla małych firm (naśladowcy).

W ramach dyskusji zidentyfikowano także bariery współpracy MŚP i dużych przedsiębiorstw w regionach górniczych. Są to przede wszystkim:

1. Duże przedsiębiorstwa górnicze są atrakcyjnym podmiotem w regionie, jeśli chodzi o rynek pracy, co powoduje obniżenie aktywności do prowadzenia własnej działalności gospodarczej.
 2. Wzrost kosztów pracy w MŚP (duże przedsiębiorstwa oferują wysokie wynagrodzenia co powoduje, że wykwalifikowani pracownicy oczekują na podobnym poziomie wynagrodzeń w przedsiębiorstwach z sektora MŚP).
 3. Odpływ wykwalifikowanej siły roboczej z MŚP do dużych firm ze względu na lepsze warunki socjalne (szkolenia, możliwość wyjazdów zagranicznych do filii).
 4. Niedoskonały system pozyskiwania kontrahentów (zamówienia publiczne oraz przetargi).
 5. Brak określonych mechanizmów wsparcia państwa dla współpracy MŚP, np. brak programów wspierających współpracę.
 6. Bariery legislacyjne - niestabilny i niewłaściwy system prawny (np.: luki w prawie, normy prawne w wielu aktach prawnych).
 7. Brak zaufania państwa (np. urzędów nadzoru i kontroli) dla MŚP.
 8. Mało transparentny i niestabilny system podatkowy – bezbronność wobec roszczeń urzędów skarbowych, częste zmiany przepisów finansowo-podatkowych.
 9. Zawile procedury administracyjne dla MŚP (np. brak możliwości obsługi prawnej przez wyspecjalizowane biura, kancelarie).
 10. Długi okres podejmowania decyzji w dużych przedsiębiorstwach.
 11. Brak etapowania prac i rozliczania kosztów.
 12. Obowiązujący sposób uiszczania należności, w tym VAT i podatku dochodowego, dziś płaconego od faktur wystawionych, a nie od faktur zapłaconych.
 13. Nierówne traktowanie firm dużych i MŚP – brak współpartnerstwa.
 14. Bariery natury mentalnej – nastawienie MŚP na konkurowanie a nie kooperowanie.
 15. Małe zasoby kadrowe i finansowe MŚP powodują, że te podmioty nie są traktowane jako partnerzy rynkowi.
- Zwrócono także uwagę na wpływ podmiotów branży wydobywczej na rozwój regionów poprzez:
1. Stworzenie podstaw dla długotrwałego dobrobytu regionu, np. poprzez stabilne zatrudnienie (atrakcyjne miejsca pracy), inwestycje infrastrukturalne, itp.

2. Bycie motorem rozwoju nowych technologii i innowacji nie tylko w branży ale w całym otoczeniu.
3. Stanowienie siły napędowej dla powstawania i rozwoju MŚP w branży okołogórnictwej i usługowej.
4. Wysokie wpływy w postaci danin (opłaty za użytkowanie górnicze, udostępnienie informacji geologicznej, opłata eksploatacyjna, podatek od wydobycia niektórych kopalni, od nieruchomości, środków transportu, akcyza od energii elektrycznej zużytej do wydobycia kopalni, opłata za gospodarcze korzystanie ze środowiska, fundusze likwidacji kopalń, itp.).

Przeprowadzona dyskusja w zagadnień ekonomicznych, społecznych i środowiskowych związanych z przemysłem górniczym wskazała, iż coraz szersze stosowanie zasad propagujących społeczną odpowiedzialność biznesu (CSR), również przez podmioty zajmujące się działalnością wydobywczą, jest ważnym elementem długotrwałego zaufania pracowników i partnerów biznesowych.

Zrównoważony rozwój przemysłu wydobywczego a ochrona środowiska

Górnictwo, to jedna z najważniejszych gałęzi gospodarki, dostarczająca surowce mineralne, które po przetworzeniu wykorzystywane są przez różne gałęzie przemysłu. Wartość produkcji sekcji górnictwo i wydobywanie była w 2013 r. na poziomie 50,7 mld zł (5% wartości sprzedanej całej gospodarki), a wynik finansowy brutto 5,1 mld zł (netto 3,6 mld zł). Przeciętne zatrudnienie to 161,4 tys. osób, przy najwyższym przeciętnym miesięcznym wynagrodzeniu w wysokości 6 869 zł [12]. Przemysł wydobywczy zaliczany jest do jednego z nowoczesnych sektorów gospodarki. Jednak mimo postępu technicznego i technologicznego nie udało się opracować i wdrożyć dotychczas bezkolizyjnych ze środowiskiem metod eksploatacji kopalni. Zarówno w górnictwie światowym, jak i polskim nadal prowadzone są badania nad sposobami eliminacji, a przynajmniej minimalizacji oddziaływań na środowisko. Ponadto zwraca się uwagę nie tylko na naprawę wyrządzonych szkód i przekształceń w wyniku eksploatacji kopalni, ale także wykorzystanie możliwości, jakie stwarzają likwidowane kopalnie, dla uzyskania innych wartości użytkowych niezbędnych społeczeństwu. Pomija się bowiem często oceniając działalność przemysłu wydobywczego jej pozaprzemysłowe korzyści np. w lecznictwie (leki, wody mineralne), ochronie środowiska (sorbenty do oczyszczania gazów odlotowych z przemysłu, oczyszczaniu wód itp.), architekturze, budownictwie, sztuce i turystyce. Należy także pamiętać, że pewne obiekty górnicze, po zakończeniu działalności wydobywczej, stają się wartościowymi (atrakcyjnymi) elementami dziedzictwa kulturowego. Ponadto trzeba także pamiętać, że działalność górnicza jest ściśle związana z miejscem występowania danego surowca mineralnego i trudno to zmienić. Natomiast przedsiębiorcy górniczy starają się wpływać na środowisko minimalizować dzięki prowadzeniu szeregu działań naprawczych oraz wdrażaniu nowoczesnych, prośrodowiskowych rozwiązań technologicznych. Znalazło to odzwierciedlenie w raportach społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR), które dla firm górniczych są obecnie ważnym narzędziem komunikacji ze społeczeństwem [7].

W nawiązaniu do powyższej problematyki w dniu 10 października 2014 r. zorganizowano przez Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN, Stowarzyszenie

Inżynierów i Techników Górnictwa, Forum Przemysłu Wydobywczego Pracodawców RP oraz Związek Pracodawców Polska Miedź kolejne seminarium w Krakowie pt. *Ochrona środowiska a zrównoważony rozwój przemysłu wydobywczego*. W ramach obrad i dyskusji miano wskazać kierunki rozwoju oraz potencjalne bariery branży wydobywczej w Polsce. W związku z tym stwierdzono, że:

1. W istniejących regulacjach prawnych odnoszących się bezpośrednio i pośrednio do działalności wydobywczej w Polsce wszystkie komponenty środowiska (woda, powietrze, biosfera) są objęte ochroną, jednak – pomimo istniejących zapisów – w praktyce nie są podejmowane środki niezbędne do ochrony zasobów złóż kopalni. W związku z tym ograniczona jest, a często niemożliwa, dostępność do złóż już udokumentowanych ze względu na istniejące zapisy planów zagospodarowania przestrzennego.
2. Prowadzące działalność wydobywczą podmioty gospodarcze realizują wiele działań na rzecz ochrony środowiska uzyskując wiele nagród w ekologicznych konkursach i certyfikatów potwierdzających zgodność działań z normami zarządzania środowiskowego.
3. Firmy górnicze w ramach przyjętej strategii uwzględniają ryzyko ekologiczne, minimalizując niekorzystny wpływ na środowisko mając na względzie podnoszenie poziomu i warunków życia mieszkańców regionów górniczych poprzez efektywne wykorzystywanie surowców naturalnych, dążenie do współpracy z firmami o najwyższych standardach zarządzania oraz ciągłą edukację i podnoszenie kwalifikacji pracowników oraz najwyższego kierownictwa.
4. Podmioty branży wydobywczej w Polsce dążą do realizacji zasady „zero odpadów” poprzez efektywniejszą obróbkę wydobytych kopalni, stosowanie nowych technologii przy tworzeniu produktów końcowych górnictwa.
5. Tradycyjnie rozumiane kierunki rekultywacji są rozszerzane poprzez tworzenie miejsc dziedzictwa górniczego związanych z dawną działalnością wydobywczą. Programy rewitalizacyjne obszarów pogórnictwa stwarzają szansę ochrony dziedzictwa geologicznego i georóżnorodności, dokumentując historię górnictwa i rozwój techniki górniczej, a także tworząc nowe wartości środowiska. Miejsca te niejednokrotnie mają wpływ na rozwój jednostek samorządu terytorialnego, w których występują, zwiększając walory przyrodnicze regionu i służąc jego promocji, stając się również cennym wsparciem procesu edukacji. Wyrobiska poeksploatacyjne stwarzają warunki do powstawania nowych miejsc o wysokiej bioróżnorodności, które często są podstawą do ustanawiania m.in. parków krajobrazowych, rezerwatów czy obszarów sieci Natura 2000.

Górnictwo jako branża strategiczna w dobie gospodarki globalnej

Górnictwo już obecnie należy zaliczyć do branż strategicznych, gdyż ludzkość będzie nadal potrzebowała surowców dla rozwoju. Pozostaje problem sposobu ich pozyskiwania, zwłaszcza gdy diametralnie zmieniają się warunki geologiczno-górnictwe w nowo budowanych kopalniach, które schodzą z eksploatacją na coraz większe głębokości na lądzie. Coraz częściej szuka się nowych złóż na dnie oceanów, a z tym też

wiąże się dobór nowoczesnych technologii i odpowiedniego przygotowania fachowców. Wpływa to oczywiście na wzrost kosztów inwestycyjnych. Ponadto w dobie globalnej gospodarki i nacjonalizacji wielu poszukiwanych zasobów surowców mineralnych niedopasowanie się do wymagań stojących przed przemysłem wydobywczym skutkuje utratą konkurencyjności na rynkach europejskich i światowych. Jet to tym bardziej groźne, że w Europie rozpowszechnione jest już pozyskiwanie cennych dla nowoczesnego przemysłu surowców z recyklingu lub zastępowania ich odpowiednimi substytutami. W nawiązaniu do tego w Polsce już obecnie powinno się o tym myśleć i korzystać z posiadanych możliwości w tym zakresie. Tym bardziej, że obserwowany jest linearny wzrost liczby ludności, a niestety raczej spadkowy trend co do ilości zasobów surowców mineralnych. Tymczasem możliwości ich pozyskania wraz z potencjałem kompetencji górniczych są istotą rozwoju współczesnych firm surowcowych. Polska pod względem potencjału kompetencji jest liderem i należy je tylko odpowiednio wykorzystywać. Branża poszukuje tańszych w eksploatacji zasobów, co wiąże się z racjonalizmem ekonomicznym i gospodarczym. Tylko dokonanie przełomu technologicznego może otworzyć nowy bilans zasobów, który nie jest pojęciem statycznym. W związku z tym firmy górnicze powinny inwestować w poszerzenie bazy zasobowej, będącej podstawowym filarem ich dalszego funkcjonowania, ale także pracować nad poprawą efektywności wydobywania dzięki stosowaniu innowacyjnych technologii itp.

Przedstawiona problematyka stanowiła kanwę podsumowującej konferencji zorganizowanej w Warszawie 19 listopada 2014 r. pt. *Górnictwo jako branża strategiczna – bariery i szanse rozwoju w gospodarce globalnej*. Jej celem była wymiana wiedzy i doświadczeń w zakresie wypracowania optymalnych rozwiązań, korzystnych zarówno dla rozwoju państwa, jak i przyszłości branży górniczej. Wnioski i konkluzje wypracowane podczas tej konferencji to:

1. Polska nie ma ani spójnej polityki surowcowej ani długofalowej strategii gospodarowania złożami kopalin. Problematyka ta jest rozczłonkowana w różnych dokumentach strategicznych. Konkretnie decyzje dotyczące często złóż o znaczeniu strategicznym dla kraju podejmowane są na najniższym szczeblu samorządowym. Należy pamiętać, że *Polska jest państwem unitarnym – kluczowe decyzje w dziedzinie polityki surowcowej, np. co do ochrony złóż strategicznych, muszą być dokonywane na poziomie władzy centralnej*.
2. Celem polityki surowcowej powinno być zapewnienie bezpieczeństwa gospodarczego, w tym energetycznego Polski. W obliczu spadku dostępności do surowców, a także wyczerpywania zasobów, zapewnienie ich bezpiecznych dostaw jest celem strategicznym wielu państw rozwiniętych. Funkcjonowanie gospodarki Polski powinno być zabezpieczone możliwością pozyskiwania surowców ze złóż krajowych zwłaszcza w sytuacji, gdy mogą wystąpić problemy pozyskiwania ich z importu.
3. Brak jest jasnego prawnego umocowania dla organów władzy publicznej jeśli chodzi o przygotowanie i realizację strategii/polityki surowcowej. Uczestnicy konferencji dostrzegają konieczność koordynacji prac organów administracji publicznej w tym zakresie. Minister Środowiska, jako odpowiedzialny za ochronę i racjonalne gospodarowanie wszystkimi zasobami naturalnymi w tym
4. Minister Środowiska powinien tworzyć warunki dla pozyskiwania, wykorzystania i aktualizowania informacji o złożach kopalin, dla ochrony złóż i obszarów perspektywicznych ich występowania oraz przestrzegania zasad tej ochrony i racjonalnej gospodarki nimi. Obowiązujące prawo w zakresie złóż kopalin nie wyczerpuje problemu ich ochrony, gdyż jest niespójne, a kompetencje są rozmyte. W tym kontekście należy wspomnieć o inicjatywie Ministra Środowiska przygotowania „Białej księgi ochrony złóż”, jako podstawy do dyskusji społecznej na temat określenia, które złoża mają charakter strategiczny dla kraju i w jaki sposób powinny być chronione. Dokument ten ma zawierać konkretne rozwiązania, które będą bazą do podjęcia decyzji politycznej w tym zakresie.
5. Konieczna jest edukacja społeczeństwa odnośnie roli i znaczenia surowców mineralnych w życiu codziennym (przeciętny mieszkaniec Ziemi konsumuje rocznie ponad 17 ton surowców). Konieczna jest też szeroka informacja o znaczeniu surowców dla rozwoju nowoczesnej innowacyjnej i konkurencyjnej gospodarki (nowe technologie wykorzystują coraz więcej różnych surowców).
6. Niezbędna jest rzetelna informacja o wpływie górnictwa na przekształcenia środowiska (zaledwie 39 238,2 ha zajęte jest pod działalność górniczą, tj. około 0,1% powierzchni kraju), a także o jego pozytywnej roli w rozwoju regionów (215 tys. miejsc pracy). W celu zmiany wizerunku górnictwa i przywrócenia należnego zrozumienia jego znaczenia we współczesnym państwie konieczne jest wdrażanie strategii społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR) oraz dobrych praktyk dotyczących wykorzystania trendów pogórnicznych.
7. Niezbędne jest wzmocnienie wykorzystania i recyklingu mineralnych surowców wtórnych z punktu widzenia potrzeb gospodarczych i wymagań ochrony środowiska np. przed nadmierną ilością odpadów.
8. Istniejące regulacje prawne oraz praktyka działania organów publicznych nie stwarzają przyjaznych warunków dla podejmowania działalności górniczej, w szczególności uporządkowania i rewizji wymagają sposób obciążania finansowego działalności górniczej różnego rodzaju daninami, wprowadzenie określonych rygorów terminowych podczas postępowania inwestycyjnego dla wszystkich stron i decydentów. Dotyczy to również pozyskiwania surowców mineralnych ze źródeł wtórnych i uregulowań prawnych dla promowania i rozwoju recyklingu.
9. Przy określaniu działań strategicznych przez organy administracji, przedstawiciele przemysłu wydobywczego i środowiska naukowe oczekują wykorzystania ich wiedzy zawodowej oraz wnikliwego wsłuchania się w określane przez nich postulaty których celem jest zapewnienie odpowiedniej ilości surowców dla funkcjonowania kraju.

Podsumowanie

Podsumowując powyższe działania i deklaracje można mieć nadzieję, iż podobnie jak w wielu krajach UE, Polska wypracuje wkrótce jednolity dokument poświęcony racjonalnej gospodarce surowcami mineralnymi. Taką nadzieję stwarza ogłoszony w 2014 r. przez Ministerstwo Gospodarki dokument pt. *Założenia do planu działań na rzecz bezpieczeństwa Polski w zakresie surowców nieenergetycznych*, a także przedstawiona przez Głównego Geologa Kraju dr inż. S. Brodzińskiego na konferencji w dniu 19 listopada 2014 r. propozycja opracowania „Białej księgi ochrony złóż”. Dokument ten ma zawierać konkretne rozwiązania, które będą bazą do podjęcia decyzji politycznej *m.in. o identyfikacji i ochronie złóż* o charakterze strategicznym. Polska jako kraj mający zarówno znaczący potencjał zasobowy w Europie jak i wysoko wykwalifikowaną kadrę mogłaby odgrywać znaczącą rolę dla zapewnienia bezpieczeństwa surowcowego Europy. Jednak zarówno sam proces inwestycyjny w górnictwie (procedury prawne, protesty spo-

łeczne) jak i rozwój recyklingu nie jest wspomagany stabilnymi rozwiązaniami prawnymi. Brak jest jakiegokolwiek strategii zarówno na poziomie krajowym jak i regionalnym. W wielu krajach UE opracowano już politykę surowcową, stworzono zachęty dla przedsiębiorców inwestujących w zagospodarowanie złóż, jak i odzysk surowców mineralne ze źródeł wtórnych (recyklingu) oraz poszukujących substytutów dla zaspokojenia potrzeb przemysłu. Jest to również szczegółowo dyskutowane na forum Komisji Europejskiej, która określiła i realizuje działania określone w *Strategicznym Planie Wdrażania Europejskiego Partnerstwa Innowacji w Dziedzinie Surowców* [16]. Dlatego konieczne jest szybkie opracowanie polityki surowcowej, która uwzględni założenia prowadzące do rozwoju innowacyjnego i konkurencyjnego w skali globalnej przemysłu wydobywczego, przyjaznego dla środowiska, opłacalnego ekonomicznie i akceptowalnego społecznie. W takie działania powinno być zaangażowanych wiele środowisk, ze względu na złożoność i wagę problemów, wymagających rzetelnych analiz i ocen możliwości jego rozwoju.

Literatura

- [1] Biel K., Blaschke W., Witkowska-Kita B., Surowce krytyczne – studium pozyskiwania w Polsce, Monografia KOMCKO 2013, Instytut Techniki Górniczej Komag
- [2] Heberstreit C., Kulczycka J., Wirth H. (red.) 2011 – Sustainable production and consumption of mineral resources. Wyd. IGSMiE PAN, Kraków. s. 225
- [3] Komunikat COM (2012)82 Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Zapewnienie dostępności surowców dla przyszłego dobrobytu Europy, Projekt Europejskiego Partnerstwa Innowacji w dziedzinie surowców
- [4] Komunikat COM(2011)25 Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów „Stawianie czoła wyzwaniom związanym z rynkami towarowymi i surowcami”
- [5] Komunikat COM(2014)297 Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów
- [6] Komunikat KOM/2008/0699 Komisji do Parlamentu europejskiego i Rady - Inicjatywa na rzecz surowców: zaspokajanie naszych kluczowych potrzeb w celu stymulowania wzrostu i tworzenia miejsc pracy w Europie, wersja ostateczna
- [7] Koneczna R. Kulczycka J., Znaczenie CSR w przedsiębiorstwach sektora górnictwa w Polsce, Przegląd Górniczy, nr 3, 2012, ss. 5-10
- [8] Kudelko J., Kulczycka J., Pietrzyk-Sokulska E., Rutkowski M., 2013 – Sprawozdanie z konferencji pt. Bezpieczeństwo surowcowe Polski” PIG-PIB< 10.10.2013 r. Przegl. Geol. tom 61, nr 12, ss. 736-737
- [9] Kulczycka J., Nieć M., Pietrzyk-Sokulska E., 2014 – O daninach słów kilka. Surowce i maszyny budowlane nr 3, s. 97-98
- [10] Kulczycka J., Pietrzyk-Sokulska E., Wirth H., (red.) 2011 – Zrównoważona produkcja i konsumpcja surowców mineralnych, Wyd. IGSMiE PAN, Kraków. s. 186
- [11] Kulczycka J., Radwanek-Bąk B., Bezpieczeństwo podaży surowców nieenergetycznych i ich znaczenie w rozwoju gospodarki Unii Europejskiej i Polski, [w:] B. Galwas, B. Wyżnikiewicz Czy kryzys światowych zasobów? PAN Komitet Prognoz Polska 2000 Plus, Warszawa 2014
- [12] Nakłady i wyniki przemysłu, GUS, 2014
- [13] Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Do Spraw Unii Europejskiej (Nr 53) z dnia 1 czerwca 2012 r., Kancelaria Sejmu Biuro Komisji Sejmowych
- [14] Pietrzyk-Sokulska E., Kulczycka J., 2012 – Międzynarodowa konferencja w ramach prezydencji Polski w Unii Europejskiej pt. „Zrównoważona produkcja i konsumpcja surowców mineralnych w Europie – integracja aspektów społecznych i racjonalnego zużycia zasobów” Wrocław, 20-22.10. 2011 r. Przegl. Geol. vol. 60, nr 1. Ss. 15-16
- [15] Program Rozwoju Przedsiębiorstw do 2020r., Warszawa 2014
- [16] Strategic Implementation Plan for the European Innovation Partnership on Raw Materials (SIP EIP: RM), 2013
- [17] Założenia do Planu działań na rzecz bezpieczeństwa Polski w zakresie surowców nieenergetycznych, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2014